

Суперечливості розвитку кондитерської промисловості Києва в контексті промислового перевороту на теренах Російської імперії. (друга половина XIX ст.).

Історія кондитерської справи в Києві має давню історію, та традиції. Загальновідомою є кондитерська династія Балабухів та їх “сухе варення”, до теперішніх часів збереглася і працює кондитерська фабрика Валентина Єфімова, нині відома як кондитерська фабрика ім. Карла Маркса.

Російська імперія належала до другої хвилі індустріалізації, разом з країнами Італії та Скандинавії. Через те фабричне виробництво кондитерських виробів стало розвиватися у доволі значних обсягах лише з другої половини XIX століття. Як галузь вторинної переробки, кондитерська промисловість міцно зв'язана з промисловим виробництвом цукру та патоки, найважливішої сировини для кондитерських підприємств. Тому процес був зрушений з місця тільки після появи сталого вітчизняного виробництва даних продуктів.[7]

Дореволюційною статистикою не враховувалось, як і в ряді інших галузей промисловості, навіть найбільш важливі показники, що характеризують розвиток кондитерської промисловості. Наявні дані за окремі роки охоплюють різноманітне коло підприємств та показників.[7] По цих дуже неповних, не завжди точних даних, можна скласти лише деяке уявлення про динаміку виробництва кондитерських виробів та виникнення поряд з підприємствами мануфактурного (або навіть ремесляного) типу кондитерських підприємств фабричного профілю, обладнаних паровими двигунами.

50-ті роки XIX століття це невеличкі крамниці з домашнім способом виробництва. Так, Київський магістрат вів окремі справи „Про видачу свідельств на содержание кондитерських и ресторанов” [1]. Також реєструються окремі випадки прохань на право відкриття кондитерської. Значна частка їх належить іноземцям, проте є і місцеві мешканці. Таке становище вельми закономірне з огляду на ті обставини, що Європа на той час має розвинену і широку галузь з достатнім асортиментом. Отже, прибулі

до Києва майстри привозять з Європи „ноу-хау”, вони займають перспективну і фактично вільну нішу на загальному ринку попиту.

Інтерес представляє справа від 5 січня 1859 року [1], де австрійський підданий Франц Косицький просить дозволу на відкриття кондитерської та утримання учнів, щоб навчати їх кондитерському ремеслу, і зазначає: „ Кондитерскаго цеха в Кієвъ не существует, а потому Мастерскаго свидетельства не выдано мне Ремесленной управой”. Е і більш ранній (1857), дуже схожий документ. Це „Прошение в Кіевскую городскую думу Кондитера Дворянина Флора Иванова»[1]:

„ Желая призводитъ в городе Кіеве Кондитерское ремесло, и содержать лавку с этими изделиями для продажи оных на вынось. И какъ подобнаго ремесла Цеха въ Г. Кієвъ не учреждено. А потому представляем при семъ къ усмотрению 1.) Копию определения Кіевскаго Дворянскаго Депутатскаго Собранія выданую 1856 года Ноября 7 дня...»

На теренах України того часу вже існували промислові підприємства кондитерської галузі, зокрема одна з найперших взагалі на території Російської імперії Одеська кондитерська фабрика (рік заснування 1820). Досить розвиненою була кондитерська промисловість Харківської губернії.

У 80-ті роки ХІХ століття кондитерська промисловість вже повноправна галузь промисловості, не надто потужна, не надто механізована, проте місце серед інших галузей посідає не останнє. У огляді Київської губернії за 1888 рік [17] за сумою виробітку вона йде впритул до паперового виробництва (паперове - 233 000руб, кондитерське—229 780 руб), залишаючи позаду виробництво фарб, водопровідних конструкцій та ін. По кількості підприємств у м.Києві картина також виглядає непогано – кількість кондитерських фабрик не поступається місцем іншим підприємствам.

Рівень виробництва невисокий, в доповідях фабричних інспекторів за 1888 рік [3] подекуди зазначається недотримання на підприємстві санітарних умов, зокрема на фабриці Брейтмана, де робітники, проживаючи безпосередньо в приміщенні фабрики, складають дошки з цукерками на власну постіль, підкреслюється бруд та неохайність приміщень фабрики, що в першу чергу вказує на примітивний рівень виробництва, бо на технологічно розвинених підприємствах існує вже не тільки власне цехи, але розвинена господарська інфраструктура, себто заводська лікарня, майстерні, окремі приміщення для персоналу. В першу чергу це стосується цукрового виробництва.

Явище уявляється вельми закономірним, адже добра половина продукції ще виробляється майже за „домашніми” схемами, складна технологічна конструкція, на кшталт цукрової промисловості, їй ще не властива. Хоча прогресивні власники вже деінде намагаються скуповувати та встановлювати апарати, загального характеру це ще не носить. Тому утворення інфраструктури, загальне підняття рівня виробництва ще попереду.

Наростаюча промислова хвиля слугує потужним важелем реформації даної галузі, підвищення її загального рівня та розширення структури. Проте у більшості випадків це вторинний поштовх, бо ж фабрики засновуються як філіали московських та петербурзьких кондитерських товариств. Таким є засноване у 1895 році підприємство Київського тимчасового купця С.В. Новинського, міщанина Н.В. Новинського, міщанина В.М. Терентьєва, та купця Київської другої гільдії П.Т. Рябошапка, що у зверненнях до Київської міської управи неодноразово згадують „Санкт-Петербурзьке товариство кондитерських виробів” [9], під егідою якого вони засновують власне виробництво. Про зміну рівня виробництва красномовно свідчать рядки з договору, скріпленого Київським нотаріусом Александром Шебановим: „ Со стороны Семена Васильевича Новинскаго и Василия Михайловича Терентьева поступает устройство кондитерской фабрики съ машинами и аппаратами, оцененные в 10 000 рублей.”

Дуже складне становище у апаратурного забезпечення. Тотальне використання іноземного обладнання, розпочате ще у 50-х роках, в момент зародження галузі, не переривається. Не зважаючи на її бурхливий розвиток, осередків виробництва власного обладнання, окрім зовсім кустарних, не з’явилося. Так, наприклад, існував Деснянський механічний завод. Проте належав він іноземцю - Сірею. Виготовляв парові машини, різальні диски та гідравлічні преси. У книзі „Послевоенные перспективы русской промышленности”, виданій 1919 року у Харкові [16], професор В.Н. Гриневецький зазначає, що і в 1912 році з обладнання для промисловості 58% склало куповане за кордоном. Лише в роки індустріалізації, за радянської влади, ситуація зміниться. З’являться позитивні вектори на створення власної виробничої бази, проте в підручниках 30-х років ХХ століття ми також будемо знаходити засилля австрійської та англійської техніки.

Можна зробити висновок, що проблема спізнення промислового розвитку, що була наявною в Російській імперії, дуже яскраво відображена у прикладі кондитерської галузі. Підсумовуючи вище сказане, для кондитерської промисловості Києва кінець ХІХ століття був часом народження її на світ як саме

промислового виробництва. Починаючи з другої половини XIX ст. нею пройдений складний період перетворення, засвоєння нових засобів виробництва, розширення асортименту, і в першу чергу нарощування промислових потужностей, шлях від справи, що навіть не мала власного ремісничого цеху, не маючи в ньому потреби за власним невеличким обсягом, до офіційного місця в переліку статистичних даних промисловості Київської губернії.

Джерела та література

1. Дело о выдаче свидетельств на право содержания кондитерских и ресторанов от 18 декабря 1856 года .– Державний архів м. Києва Ф.17. оп. №4.
2. Канцелярия Киевского окружного инспектора. Сведения о числе рабочих, продолжительности рабочего дня на кондитерских фабриках и булочных по губернии киевского фабричного округа за 1899г.– Центральный Державний історичний архів.Ф.575,оп.1,од.зб.94.
3. Канцелярия Киевского окружного инспектора. Сведения о числе рабочих, продолжительности рабочего дня на кондитерских фабриках и булочных по губернии киевского фабричного округа за 1899г.– Центральный Державний історичний архів.Ф.575,оп.1,од.зб.94.
4. Прощение иностранца австрийского подданного Кондитера Франца Косицкого от 5 января 1859года .– Державний архів м. Києва Ф.17.оп.№4
5. Прощение в Киевскую городскую думу Кондитера Дворянина Флора Иванова от 19 марта 1857 года.– Державний архів м. Києва Ф.17.оп.№4
6. Отчет Киевского губернатора за 1888 год.–Центральный Державний історичний архів.Ф.442,оп.542,од.зб.18.
7. Филатов К.Е. „Основные этапы развития пищевой промышленности” 1965р.- М.: –200с.

